

ТЕОРІЯ ЗМОВ ТА БІОТЕРОРИЗМ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Ірина Віталіївна МАЦИШИНА,

д-р політ. наук, проф.,
професор кафедри політології та державного
управління Донецького національного
університету імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0002-2988-620X>

CONSPIRACY THEORY AND BIO-TERRORISM OF RUSSIAN PROPAGANDA

The study analyzes the role of conspiracy theory on the example of the topic of biological weapons produced in Ukraine with the help of the United States. The Russian information resource "РІА Новості" was analyzed and key topics were highlighted. It is noted that Russian political propaganda is actively promoting this narrative to the Russian audience in order to justify armed aggression on the territory of Ukraine. These false claims are intended to create an artificial image of threat and hostility, aimed at undermining confidence in international partnerships and creating a negative image of Ukraine. The study of this propaganda campaign reveals the mechanisms of information warfare and emphasizes the importance of critical thinking to overcome disinformation.

На сьогоднішній день теорія змов отримала додаткову можливість розповсюдження через соціальні мережі. Це пояснюється тим, що контент для соцмереж має бути розважальним, легким, захоплюючим і привертати до себе увагу. Для того, щоб знайти різницю між конспірологічним та неконспірологічним текстом, необхідно звернути увагу на посилання та перейти за ним, перевірити фаховість спікерів та критично проаналізувати інформацію. Проте, це не виключає здатність суспільства реагувати на емоційні тексти. Саме емоційність й закладається у наративи, які мають відношення до теорії змов.

Теорія змов досліджувалася К. Поппером, який пояснював її сутність у тому, що "всі явища в суспільстві, зокрема такі як війна, безробіття, злидні, дефіцит, до яких люди, як правило, ставляться негативно, — це результат цілеспрямованої діяльності певних сильних індивідів або груп" [4, с. 106]. Ця теорія має глибоке коріння, що веде до міфологічної картини світу. Коли боги домовлялися і провчали людей за непослух. Але не всі змови можуть бути успішними. Піддатливість пропаганді може призвести до відхилення від певного вектору поведінки, проте дуже складно зібрати доказову базу наявності змови. Більш того, Поппер вважав, що захоплення цією теорією може відволікти від дослідження історизму соціальних процесів. Що вже відбулося з вченням Маркса, коли вульгарний марксизм пояснював війни, депресії, голод як змову "великого бізнесу", а не як наслідок економічного розвитку суспільства. "Зазначена тенденція посилює ірраціональність системи, створює враження тіньової влади, а відтак, підштовхує до сприйняття змовницької теорії суспільства з усіма її наслідками — полюванням на єретиків, національною, соціальною і класовою ворожнечею" [4, с. 144]. Тому К. Поппер критично ставився до теорії змов.

У. Еко, у своїй роботі “Маятник Фуко” вказує на наявність єзуїтства, магнетизма, філософського каменю, які з’явилися саме завдяки конспірологічним теоріям. Історія про трьох друзів, які захоплені таємницею тамплієрів, будується на основній думці, що люди у всьому бачать лише те, що самі хочуть бачити. В іншій праці “Празький цвинтар” Еко пише про змову між п’ятьма континентами, які організували революцію у Франції. “У мене завжди були знайомі, які повсякчас боялися, що проти них змовиться якийсь прихований ворог — для діда це були євреї, для єзуїтів — масони, для мого батька гарібальдійця — єзуїти, карбонарії для королів половини Європи, король, підбурений церковниками, — для моїх товаришів мацціанців, баварські ілюмінати — для поліції половини світу, і хтозна-скільки ще люду вірить у те, що їм загрожує чиясь змова” [3, с. 46]. За його думкою, для того, щоб продати змову, не треба вигадувати щось нове. “Люди вірять лише в те, про що вже знають, і саме в цьому краса Всесвітньої моделі змови” [3, с. 46].

Сучасний дослідник філософії Д. Дютц пише, що на сьогодні “теоретики не дійшли згоди щодо того, чи обов’язково змова має на меті мерзенну мету” [6, с.438]. Або, якщо змова виявляється реальною, то наскільки правильно її називати змовою, коли вона розкрита. В контексті політичного, коли теорія змови відіграє певну роль пропаганди, безумовно ця теорія має мерзенну мету, навіть якщо вона розкрита.

Деякі властивості теорії змов допоможуть виокремити її сутність:

- вона висуває певні гіпотези;
- вона апелює до сталих знань;
- вона надає видимість прогнозування.

Ці властивості спираються на координати “доказів” та “пояснень”, що дозволяє побудувати певну модель впливу на суспільне мислення. У якості прикладу у дослідженні розглянуто тему керування світом США через нарратив вироблення на території України біологічної зброї у російській пропаганді. Для дослідження було обрано російський телеграмканал інформаційного ресурсу “РИА Новости” та зроблено вибірку інформації протягом 2020 – 2023 рр. стосовно біологічної зброї та України [5].

Пропаганда має власні ознаки: є наявний інформаційний ресурс, який залежить від офіційної політики влади; є реальні спікери, які просувають певний нарратив через цей ресурс, є ключова ідея, яку вони озвучують. Під час дослідження було встановлено, що через інформаційний ресурс протягом трьох років було оприлюднено 69 матеріалів про біологічну зброю. Характер розповсюдження має певну логіку:

– до повномасштабного вторгнення зафіксовано 19 повідомлень, які здебільшого стосуються коронавірусу та США, які “несправедливо” ввели санкції проти російських наукових установ, яких підозрювали в розробці біологічної та хімічної зброї. Ніякого зв’язку США з Україною у цих повідомленнях немає.

– після повномасштабного вторгнення було зафіксовано 50 повідомлень. Основними спікерами є представники російської влади. Цікаво, наприклад, що якщо М. Патрушев (Секретар Ради Безпеки РФ) є найбільш активним спікером на початку 2022 р., який висуває тези про США, що допомагають Україні створювати біозброю, то вже наприкінці 2022 р. спікером є І. Кірілов (голова військ РХБЗ – радіаційного, хімічного та біологічного захисту), який

на брифінгах оприлюднив “секретні лабораторії” в Україні та американських громадян, причетних до них. Серед структур влади найбільш активним джерелом розповсюдження інформації є Міністерство оборони РФ.

Найбільш яскраві історії, які просували наратив наявності біозброї в Україні під кураторством США, були створені у березні 2022 року і вони були такі:

- проведення в Україні секретних біологічних експериментів, докази чого Пентагон наказав Україні негайно знищити (06.03.2022);

- проект UP-4. “Його метою було вивчення можливості поширення особливо небезпечних інфекцій через мігруючих птахів, зокрема високопатогенного грипу H5N1, летальність якого для людей сягає 50%, а також хвороби Ньюкасла. Було виявлено як мінімум два види перелітних птахів, маршрути яких проходять переважно через Росію” (10.03.2022);

- проекти UP-4, UP-9, UP-10, що спрямовані на вивчення збудників сибірки та африканської чуми свиней. Передача з біолабораторії у Харкові за кордон понад 140 контейнерів з ектопаразитами кажанів - бліхами та кліщами (10.03.2022);

- США перетворили Україну на “суперполігон” для відпрацювання засобів та методів ведення біологічної війни на людях, тваринах і рослинах, і в результаті в Україні з 2014 року відбувалися спалахи захворювань і навіть вивували епідемії (12.03.2022);

- США виношували плани за часів перебування Криму у складі України відкрити у Сімферополі свою біолабораторію, і лише “возз’єднання Криму з РФ” завадило реалізації задумів щодо створення патогенів у Криму (12.03.2022);

- проект П-781 про передачу людині захворювань через кажанів розроблявся на базі лабораторії у Харкові спільно зі скандально відомим центром Лугара у Тбілісі (17.03.2022);

- біологічна зброя, яка розроблялася в Україні, діє на репродуктивну систему жінок та імунітет “певних етносів” (21.03.2022);

- фармацевтична фірма США, опрацьовувала з Міноборони України проведення випробувань незареєстрованих медичних препаратів на українських військових (24.03.2022)

Вісім різнопланових історій за один місяць може свідчити про те, що ці повідомлення були спрямовані, в першу чергу, на російську аудиторію. Щоб виправдати так звану “СВО”, а фактично окупацію територій України та вбивства місцевих жителів. Нагадаю, що у березні 2022 року відбувалася окупація Запорізької та Чорнобильської АЕС, Бучі, Ірпеня, Гостомелю, Херсону, Ізюму, Новоайдара, точилися бої за “Азовсталь”, було скинуто авіабомбу на Маріупольський драматичний театр, ракетний удар по Харківській обласній лікарні, витік аміаку на хімічному заводі “Сумхімпром” у Сумах. І саме у березні 2022 р. президент Ради ООН з прав людини Федеріко Вільєгас оголосив про створення комісії для розслідування воєнних злочинів та інших зловживань, скоєних під час вторгнення РФ в Україну. “Найбільш смертоносним місяцем для цивільних осіб в ООН називають березень 2022 року. Йдеться про щонайменше 4 154 загиблих” [1].

Список використаних джерел:

1. В ООН повідомили, скільки цивільних загинуло в Україні від початку повномасштабної війни. ТСН, URL: <https://tsn.ua/ato/v-oon-povidomili-skilki-civilnih-zaginulo-v-ukrayini-vid-rochatku-rovnomasshtabnoyi-viyni-2418067.html> (дата звернення: 30.11.2023).
2. Еко У. Маятник Фуко. Вид-во “Фоліо”. 2017. 608 с.
3. Еко У. Празький цвинтар. Пер. Ю.Григоренко. Вид-во: “Фоліо”. 2011. 273 с.
4. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2. Пер. О. Буценко. Київ: “Основи”. 1994. 494 с.
5. РІА Новости. Телеграмканал. https://t.me/s/rian_ru
6. Duetz J. C. M. What Does It Mean for a Conspiracy Theory to Be a ‘Theory’? *Social Epistemology*, 2023, V.4(37). P. 438-453.